

Maciej Zachara

Maryja a Bóg Ojciec w najstarszych rzymskich księgach liturgicznych

---

Salvatoris Mater 1/3, 13-24

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zgłębiając temat relacji Maryi i Boga Ojca w świetle liturgii nie można pominąć głosu liturgicznej tradycji. Pożytecznym wydaje się choćby pobieżne spojrzenie na najstarsze rzymskie za- bytki liturgiczne, co pozwoli dokonać porównania z teologią rela- cji Maryja - Bóg Ojciec w świetle dzisiejszej liturgii, a przez to stwierdzić jaki rozwój dokonał się na przestrzeni wieków oraz do jakiego stopnia aktualna teologia liturgiczna jest zakorzeniona w tradycji.

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym artykule są modli- twy liturgiczne pochodzące zasadniczo z dwóch źródeł: z tzw. *Sacramentarium Veronense*¹ oraz z *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae*, zwanego *Sacramentarium Gelasianum*².

Sacramentarium Veronense powstał jako prywatna kolekcja tzw. *libelli*, czyli tekstów eucharystycznych skomponowanych w różnych okresach dla potrzeb różnych celebracji, a następnie zacho- wanych i złożonych razem, jednakże bez troski o ich we- wnętrzną spójność. Nie jest to zatem jeszcze księga liturgicz- na w ścisłym sensie tego sło- wa. Aktualnie zachowany ma- nuskrypat pochodzi z okresu 600-625 r., sama kompilacja została dokonana kilkadziesiąt lat wcześniej, data powstania poszczególnych formularzy liturgicznych jest trudna do ustalenia, chodzi jednak zasadniczo o okres między 440 a 560 r., niektóre tylko oracje mogą pochodzić z wcześniejszego okresu³. W *Veronense* modlitwy liturgiczne o tematyce maryjnej występują wyłącznie w for- mularzach na Narodzenie Pańskie.

Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae, zwany *Sacramenta- rium Gelasianum*, jest chronologicznie najstarszą zachowaną rzym-

Maciej Zachara MIC

Maryja a Bóg Ojciec w najstarszych rzymskich księgach liturgicznych

SALVATORIS MATER
1(1999) nr 3, 13-24

¹ Wydanie krytyczne: *Sacramentarium Veronense* (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80]), red. L.C. MOHLBERG, L. EIZEHHÖFER, P. SIFFRIN, *Rerum Ecclesiasticarum Documenta, Series Maior, Fontes I*, Roma 1994¹.

² Wydanie krytyczne: *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316 / Paris Bibl. Nat. 7193, 41/36), red. L. C. MOHLBERG, L. EIZENHÖFER, P. SIFFRIN, *Rerum Ecclesiasticarum Documenta. Series Maior. Fontes IV*, Roma 1960.

³ C. VOGEL, *Medieval Liturgy: An Introduction to the Sources*, Washington (D.C.) 1986, 38-43.

ską księgą liturgiczną w ścisłym sensie i z tego powodu stanowi bezcenne świadectwo liturgii Kościoła w Rzymie w tzw. okresie klasycznym liturgii rzymskiej. *Gelasianum*, jak się dziś powszechnie uważa, był księgą przeznaczoną dla użytku w kościołach prezbiteralnych miasta Rzymu. Czas powstania księgi: między rokiem 628 a 715, natomiast zachowana do dziś jedyna kopia, wykonana w monasterze Chelles pod Paryżem pochodzi z ok. 750 roku⁴.

Formacja *Sacramentarium Gelasianum* przypada zatem na okres, w którym Rzym znał już cztery święta maryjne, wszystkie pochodzenia wschodniego, przyjęte w Wiecznym Mieście w VII stuleciu: święto Oczyszczenia Maryi (2 lutego), Zwiastowania (25 marca), Wniebowzięcia (15 sierpnia) oraz Narodzenia (8 września)⁵. Dlatego też euchologia maryjna w *Gelasianum* jest znacznie bogatsza w porównaniu z *Sacramentarium Veronense*. Spośród wymienionych świąt maryjnych, przedmiotem zainteresowania w tym artykule będą dwa z nich: Zwiastowania i Wniebowzięcia.

Pod koniec artykułu zostaną przytoczone jeszcze dwie wzmianki o Maryi, obecne w Obrzędach Mszy św. W tym ostatnim punkcie trzeba posłużyć się innym jeszcze rzymskim sakramentarzem, tj. *Gregorianum*, ponieważ tekst Kanonu Mszy w *Gelasianum* zawiera pewne naleciałości z terenu Galii.

1. *Sacramentarium Veronense*

W *Veronense* (*Ve*) odnajdujemy pięć wzmianek o Maryi, wszystkie pochodzą z formularzy przeznaczonych na Narodzenie Pańskie. Jako możliwych autorów tych formularzy liturgicznych wymienia się papieży: Leona Wielkiego (440-461), Gelazego (492-496) oraz Wigiliusza (537-555)⁶.

Ve 1244 (Kolekta): Boże, który przez Syna błogosławionej i świętej Dziewicy, zrodzonego bez ludzkiej pożądliwości, sprawiłeś, że ci, którzy przychodzą, by stanowić członki Twego Syna nie popadają w przekleństwo prarodzica, daj, prosimy, abysmy włączeni w nowość tego stworzenia, zostali uwolnieni od zepsucia dawnej starości⁷.

⁴Zob. C. FOLSOM, *I libri liturgici romani*, w: *Scientia liturgica. Manuale di Liturgia*, vol. I: *Introduzione alla Liturgia*, red. A. CHUPUNGCO, Roma 1998, 267-268.

⁵Święto z 2 lutego, nosząc wprawdzie nazwę *In purificatione sanctae Mariae*, w swym formularzu mszalnym nie zawiera jednak żadnego akcentu maryjnego. Zob. *Ge* 829-831. *Liber sacramentorum...*, 133. Z tego powodu nie stanowi ono przedmiotu zainteresowania w niniejszym artykule.

⁶Zob. *Sacramentarium Veronense...*, lxxi-lxxx.

Ve 1245 (Prefacja): *Zaprawdę godne to. Oto bowiem, jak zostało powiedziane przez usta proroków, Dziewica poczęła w tonie i porodziła Syna i nazywamy Go imieniem Emmanuel i jest On Bogiem z nami [...]*⁸.

Ve 1247 (Prefacja): *Zaprawdę godne to. Zwłaszcza w tym dniu, w którym objawiłeś sakrament naszego zbawienia jako światło dla narodów oraz niewysłowionym zrzędzeniem wyprowadziłeś go tajemnie z dziewiczego łona [...]*⁹.

Ve 1252 (Oracja super populum): *Daj, o Panie, prosimy, swojemu ludowi nienaruszoną stałość wiary, aby ci, którzy wyznają, że Jednorodzony Syn Twój, odwieczny z Tobą w Twej chwale, narodził się w rzeczywistości naszego ciała z Matki Dziewicy, zostali uwolnieni z obecnych przeciwności i przyjęci do wiecznych radości*¹⁰.

Ve 1270 (Prefacja): *Zaprawdę godne to. W dniu dzisiejszej uroczystości podwójne misterium, chociaż niewyrażalne, należycie jest proklamowane: ponieważ i Matka nie mogłaby pozostać Dziewicą inaczej, jak tylko rodząc Boskiego Potomka, i Bóg, który zechciał narodzić się jako człowiek, nie mógł uczynić tego stosownie, jak tylko rodząc się z Matki Dziewicy*¹¹.

Zacytowane powyżej oracje mają charakter głęboko chrystologiczny. W uroczystość Narodzenia Pańskiego Kościół celebruje

⁷ *Deus, qui per beatæ sacrae uirginis partum, sine humana concupiscentia procreatum, in filii tui membra uenientes paternis fecisti praeiudiciis non teneri: praesta, quaesumus, ut huius creaturae nouitate suscepti, uetustatis antiquae contagiis exuamur: per.* Zob. *Sacramentarium Veronense...*, 158 (we wszystkich cytowanych tekstach zachowano ortografię łacińską wydań krytycznych dzieł).

⁸ *Uere dignum: ecce enim, sicut per os locutus est profetarum, uirgo in utero accepit et peperit filium et uocamus nomen eius Emmanuel et nobiscum deus est [...].* Zob. TAMZE, 159. Autorstwo tej prefacji bywało również przypisywane papieżowi Damazemu (366-384). Zob. TAMZE, lxix.

⁹ *Uere dignum: hoc praesertim die, quo ipsum salutis nostrae sacramentum in lucem gentium reuelasti, et ab uteri uirginalis arcano ineffabili editione promisisti [...].* TAMZE, 159. Autorstwo prefacji bywało również przypisywane papieżowi Damazemu. Zob. TAMZE, lxix.

¹⁰ *Da, quaesumus, domine, populo tuo inuiolabilem fidei firmitatem; ut qui unigenitum tuum in tua tecum gloria sempiternum in ueritate nostri corporis natum de matre uirgine confitentur, et a praesentibus liberentur aduersis, et mansuris gaudis inserantur: per.* TAMZE, 160.

¹¹ *Uere dignum: in die sollempnitatis hodiernae, quo licet ineffabile, tamen utrumque conueniens editur sacramentum: quia et mater uirgo non posset nisi subolem proferre diuinam, et deus homo nasci dignatus congruenti [b] us non debere <τ> nisi uirgine matre generari. Propterea.* TAMZE, 162.

Wcielenie Syna Bożego i podkreśla zbawczy wymiar tego misterium. Dzięki Wcieleniu jest możliwe dla człowieka przejście od dawnej „starości” (czyli grzechu) do nowości stworzenia w Synu Bożym (Ve 1244). Wcielenie jest realizacją obietnic starotestamentowych (Ve 1245), Syn Boży zostaje objawiony jako sakrament naszego zbawienia i światło dla narodów (Ve 1247). Nienaruszone wyznawanie wiary w to, iż Jednorodzony Syn Ojca przyjął nasze ciało, otwiera nam drogę ku wiecznym radościom (Ve 1252). Modlitwy te zachowują jednocześnie głęboko teocentryczny charakter. Wszystkie cytowane wyżej oracje są adresowane do Boga Ojca, zgodnie z tradycją Kościoła w Rzymie. To Ojciec jest Autorem całego tego zbawczego planu, który jest proklamowany w modlitwie Kościoła. Oracje podkreślają też czynne zaangażowanie Ojca w historii zbawienia, jest On nie tylko jej Autorem, ale i Wykonawcą: *Boże, który [...] sprawiłeś (Ve 1244); W tym dniu [...] objawiłeś [...] wyprowadziłeś z dziewiczego łona [...] (Ve 1245)*. I tu właśnie odnajdujemy podstawę do rozważań na temat relacji między Bogiem Ojcem a Maryją. Bóg Ojciec jest Inicjatorem tego planu zbawienia, w którego kulminacyjnym momencie, jakim było Wcielenie Syna Bożego, Maryja odegrała swą jedyną i niepowtarzalną rolę zrodzenia w ludzkim ciele Jednorodzonego Syna Ojca, odwiecznego z Nim w Jego chwale (zob. Ve 1252). Modlitwa Kościoła nie koncentruje się na osobie Maryi, nie wymienia nawet Jej imienia, jednakże zauważa Jej szczególny udział w tym wydarzeniu, które jest przyczyną naszego zbawienia. Udział Maryi w planie Ojca, tak jak wynika to z oracji z *Veronense*, polegał przede wszystkim na Jej dziewiczym macierzyństwie. Wszystkie bez wyjątku modlitwy akcentują dziewictwo Maryi, Ve 1244 czyni to nawet dwukrotnie. Modlitwy używają w odniesieniu do Maryi określeń „Dziewica” czy „Matka Dziewica” jakby jako Jej imienia własnego (zob. Ve 1244, 1245, 1252, 1270). Łatwo przy tym zauważyć, że ten silny akcent na dziewictwo Maryi daleki jest od jakiegoś ujęcia moralistycznego czy ascetycznego. Dziewictwo Maryi ma tu głębokie znaczenie teologiczne. Jest ono znakiem tego, że wraz z Wcieleniem Syna Bożego nastąpiła era nowego stworzenia. Dziewicze macierzyństwo, zrodzenie *bez ludzkiej pożądliwości* (zob. Ve 1244) to znak zaistnienia na świecie nowego porządku łaski. Teologiczny charakter dziewictwa Maryi jest najdobitniej podkreślony w Prefacji Ve 1270. Misterium Dziewicy-Matki jest znakiem wskazującym na misterium Boga-Człowieka.

2. *Sacramentarium Gelasianum*

2.1. Czas Narodzenia Pańskiego

Teologia *Gelasianum* jest zbieżna z tym, co znamy już z *Veronense* i nie ma tu jakichś wyraźnie nowych elementów. Maryja poprzez dziewicze zrodzenie Syna uczestniczy w historii zbawienia, której Autorem i głównym Wykonawcą jest sam Bóg Ojciec. On uświęca ten dzień przez Wcielenie swego Słowa i poród Błogosławionej Maryi Dziewicy (*Ge* 17, Kolekta Mszy w ciągu dnia)¹². Dzięki temu, że Jednorodzony przyjął ludzką naturę w dziewiczym łonie Maryi, Ojciec dokonuje odnowienia tejże natury (*Ge* 28, oracja na Jutrznę lub Nieszpory)¹³. Prefacja z Oktawy Narodzenia Pańskiego (*Ge* 51), podobnie jak *Ve* 1270, nawiązuje do paraleli Dziewica-Matka - Bóg-Człowiek, nazywając misterium dziewiczego zrodzenia Boga-Człowieka *mirabilia Dei*, za które Kościół składa Mu dzięki¹⁴. Kolekta z Mszy o świcie w dzień Narodzenia Pańskiego (*Ge* 10) jest niemal identyczna z oracją *Ve* 1244.

2.2. Zwiastowanie (25 marca)¹⁵

Ge 847 (Kolekta): *Wysłuchaj nas, Panie, Ojczy święty, Wszchemogący wieczny Boże, który zechciał oświecić cały świat przez zacielenie Bożą łaską świętego łona błogosławionej Maryi, pokornie błagamy Twój majestat, abysmy stali się godni otrzymać za Jej pomocą to, czego nie potrafimy osiągnąć naszymi zasługami*¹⁶.

¹² *Omnipotens sempiternus deus, qui hunc diem per incarnationem uerbi tui et per partum beatæ uirginis Mariæ consecrasti, da populis tuis in hanc celebritate iustitiæ, ut et qui tua gratia sunt redempti tua adpotione sint filii: per dominum.* Zob. *Liber sacramentorum...*, 9.

¹³ *Omnipotens sempiternus deus, creator humanæ reformatorquæ naturæ, quam unigenitus tuus in utero perpetuæ uirginitatis adsumpsit: respice nos propicius, ut filii tui incarnatione suscepta inter ipsius mereamur membra numerare: per eundem.* TAMZE, 10.

¹⁴ *Cuius hodie octauas nati celebrantes tua, domine, mirabilia ueneramur, quia qui peperit, et mater et uirgo est; qui[a] natus est, et infans et deus est [...].* TAMZE, 13. Prawdopodobnie jednak Prefacja ta nie jest pochodzenia rzymskiego, lecz stanowi interpolację dokonaną w Galii. Wskazuje na to nietypowa jak na orację rzymską rozwlekłość oraz obrazowość języka.

¹⁵ Formularz liturgiczny: *Ge* 847-853. *Liber sacramentorum...*, 135-136.

¹⁶ *Exaudi nos, domine, sancte pater, omnipotens æternus deus, qui per beatæ Mariæ sacri uteri diuinæ gratiæ obumbrationem uniuersum mundum inluminare dignatus es; maiestatem tuam supplices exoramus ut quod nostris meritis non ualeamus obtinere, eius adpitiis mereamur: per.*

Ge 848 (II oracja)¹⁷: *Prosimy cię my, słudzy Twoi, o Panie, błagając pokorną modlitwą o pomoc, aby nam w tej uroczystości towarzyszyły radości błogosławionej zawsze Dziewicy Maryi; niech przez Jej chwałę i zasługi zostanie skreślony zapis naszych grzechów, i niech zostaniemy oczyszczeni z rdzy naszych błędów i niegodziwości przez ogień skruchy i poryw Twojej miłości*¹⁸.

Ge 849 (Sekreta): *Prosimy Cię, Panie, wejrzyj laskawie na nasze ofiary, które składamy na cześć błogosławionej i chwalebnej zawsze Dziewicy Bożej Rodzicielki Maryi z okazji dorocznej uroczystości. Współwieczny z Tobą Twój Duch Święty, który wypełnił Jej wnętrze blaskiem swej łaski i prawdy, niech nas laskawie oczyści od wszelkiego występku*¹⁹.

Ge 850 (Modlitwa po Komunii): *Prosimy Cię, Panie, abys nas, których nasyciłeś niebieskim pokarmem, za wstawiennictwem błogosławionej i chwalebnej zawsze Dziewicy Bożej Rodzicielki Maryi, ustrzegł od wszelkich przeciwności*²⁰.

Ge 851-853 (Nieszpory): *Prosimy Cię, Panie, niech towarzyszą nam zawsze zasługi błogosławionej, chwalebnej i zawsze Dziewicy Bożej Rodzicielki Maryi i niech zawsze wypraszają nam odpuszczenie grzechów.*

Prosimy Cię, Wszchemogący Boże, niech nas broni chwalebne wstawiennictwo błogosławionej i chwalebnej zawsze Dziewicy Bożej Rodzicielki Maryi i niech nas doprowadzi do życia wiecznego.

*Wyciągnij nad nami, Boże, prawicę swoją i przez wstawiennictwo błogosławionej i chwalebnej zawsze Dziewicy Bożej Rodzicielki Maryi obdarz nas swoją potężną pomocą*²¹.

¹⁷ Cechą charakterystyczną *Gelasianum* jest podawanie jednej oracji pomiędzy Kolektą a Sekretą. Jej funkcja liturgiczna jest przedmiotem dyskusji. Przekonująca wydaje się opinia A. Chavasse'a, według którego jest to oracja końcowa Modlitwy wiernych. A. CHAVASSE, *A Rome, au tournant du Ve siècle, additions et remaniements dans l'ordinaire de la messe*, „Ecclesia orans” 5 (1988) 25-42.

¹⁸ *Te quaesumus, domine, famulantes, praece humile auxilium implorantes, et betae semper uirginis Mariae nos gaudia comitentur solemnibus, cuius praeconia ac meritis nostra deleantur cyrographa peccatorum, adque rubiginem scelerum moluiciorum igne conpunctionis tui amore mundemur incursu: per.*

¹⁹ *Oblaciones nostras, quaesumus, domine, propiciatus intende, quas in honore beatae et gloriosae semper uirginis dei genetricis Mariae annua solemnitate deferimus, et quoaeternus spiritus sanctus tuus, qui illius uiscera splendore suae gratiae ueritatis repleuit, nos ab omni facinore delictorum emundet benignus: per.*

²⁰ *Quos caelesti, domine, alimento saciasti, intercedente beata et gloriosa semperque uirgine dei genetricis Maria ab omni nos, quaesumus, aduersitate custodi: per dominum.*

²¹ *Beatae et gloriosae semperque uirginis dei genetricis Mariae nos, domine, quaesumus, merita prosequantur et tuam nobis indulgenciam semper implorent: per dominum. Beatae et [...] Mariae, quaesumus, omnipotens deus, intercessio nos gloriosa protegat et ad uitam perducatur aeternam.*

Porrege nobis, deus, dexteram tuam et per intercessione beatae [...] Mariae auxilium nobis superne uirtutis impende.

W formularzu liturgicznym na Zwiastowanie szczególnie wyraźnie dochodzi do głosu nowy aspekt relacji Maryja - Bóg Ojciec. Kościół nie tylko wspomina udział Maryi w dziele zbawienia (zob. *Ge* 847 i 849), ale także wyraża wiarę w Jej aktualne orędownictwo. Maryja nie jest kimś należącym jedynie do przeszłości. Jej udział w planie Ojca wyraża się dzisiaj we wstawiennictwie i pomocy dla Kościoła pielgrzymującego. Kościół rozeznaje, że Ojciec pragnie wstawiennictwa Maryi za nami oraz pragnie za Jej wstawiennictwem udzielać nam pomocy. Dlatego właśnie ośmiela się w liturgii tak intensywnie prosić Ojca o wstawiennictwo Maryi. Temat udzielania nam pomocy przez Ojca za wstawiennictwem lub przez zasługi Maryi przewija się we wszystkich zacytowanych powyżej modlitwach, z wyjątkiem *Ge* 849. To On sprawia, że otrzymujemy potrzebne nam łaski za Jej pomocą (*Ge* 847), to On sam strzeże nas od przeciwności za Jej wstawiennictwem (*Ge* 850), dzięki Niemu chwalebne wstawiennictwo Maryi broni nas i prowadzi do życia wiecznego (*Ge* 852). Między Maryją a Kościołem pielgrzymującym istnieje bardzo ścisła więź: w Jej święto Kościół pragnie mieć udział w Jej radości (*Ge* 848), wspominając działanie Ducha Świętego w Niej, ośmiela się prosić o interwencję Ducha w swej własnej historii (*Ge* 849).

Podstawą do aktualnego zaangażowania Matki Pana na rzecz Ludu Bożego jest Jej szczególna rola w historii zbawienia: modlitwy nawiązują do tej roli poprzez tytułowanie Jej *błogosławioną zawsze Dziewicą* (*Ge* 848) lub *błogosławioną i chwalebnią zawsze Dziewicą Bożą Rodzicielką* (*Ge* 849-853), lub przynajmniej odwołując się do Jej miejsca w Ewangelii (*Ge* 847).

Osobną uwagę trzeba zwrócić na Sekretę, czyli Modlitwę nad darami (*Ge* 849). Jest tu mowa o składaniu ofiary na cześć Maryi. W kontekście eucharystycznym zdanie takie może wydawać się nieco szokujące i trudne do przyjęcia. Eucharystia jest zawsze i przede wszystkim momentem oddania czci samemu Ojcu przez Syna w Duchu Świętym, co tradycyjna liturgia rzymska zwykła podkreślać poprzez konsekwentny teocentryzm modlitw liturgicznych. Jednakże cześć oddana Ojcu „rozlewa się” niejako także i na osoby, które On sam włączył do swego planu zbawienia i które spełniły Jego wolę, a wśród których szczególne miejsce zajmuje Boża Rodzicielka.

2.3. Wniebowzięcie (15 sierpnia)²²

Ge 993 (Kolekta): *Boże, który poprzez płodne dziewictwo Błogosławionej Maryi udzieliłeś rodzajowi ludzkiemu nadziei zbawienia wiecznego, daj, prosimy, abyśmy doznawali orędownictwa z nami Tej, przez którą otrzymaliśmy Dawcę naszego życia*²³.

Ge 994 (II oracja): *Wszchemogący, wieczny Boże, który przez czcigodną i chwalebłą zawsze Dziewicę Maryję zechciałeś złączyć z ziemskim ciałem niewypowiedziane misterium Jednorodzonego Syna, Słowo Twojej prawdy, prosimy Twą niezmierną dobroć, abyśmy zasłużyli osiągnąć za Twą łaską to, o co prosimy w modlitwie ku Jej czci*²⁴.

Ge 995 (Sekreta): *Przyjmij, Panie, dary, które składamy w powracającą uroczystość błogosławionej Maryi, ponieważ Jej przyjęcie skłania nas do oddania Ci chwały*²⁵.

Ge 996 (Modlitwa po Komunii): *Posileni niebieskim darem prosimy Cię, Wszchemogący Boże, zachowuj nas w swojej opiece i za wstawiennictwem świętej Maryi udziel laskawie naszym umysłom i ciałom pokoju czystości, abyśmy spiesznie wyszli z zapalonymi lampami, gdy przyjdzie Oblubieniec, Jednorodzony Syn Twój*²⁶.

Od razu trzeba zaznaczyć, że liturgiczne modlitwy nie akcentują cielesnego aspektu Wniebowzięcia Maryi, co łączyło się z podejrzliwością wobec różnego rodzaju nie zawsze ortodoksyjnych dzieł *Transitus Mariae*, traktujących o końcu ziemskiego życia Maryi²⁷. Kościół sławi kres Jej ziemskiego życia bez bliższego precyzowania co do charakteru owego kresu. W każdym razie jest to

²² Formularz mszalny: Ge 993-996. *Liber sacramentorum...*, 154.

²³ *Deus, qui spe salutis aeternae beatae Mariae uirginitate fecunda humano generi praemia praestitisti, tribuae, quaesumus, ut ipsam pro nobis aput te intercedere senciamus, per quam meruemus auctorem uitae nostrae suscipere: per dominum.*

²⁴ *Omnipotens sempiternus deus, qui terrenis corporibus uerbi tui ueritatis filii unigeniti per uenerabilem ac gloriosam semper uirginem Mariam ineffabile misterium coniungere uoluisti, petimus immensam clemenciam tuam, ut quod in eius ueneratione deposcimus, te propiciante consequi ualeamus.*

²⁵ *Accipe munera, domine, quae in beatae Mariae iterata solempnitate deferimus, quia ad tua praeconia recurrit ad laudem, quod uel talis adsumpta est.*

²⁶ *Caelesti munere saciati <quaesumus>, omnipotens deus, tua <nos> protezione custodi ut castimoniae pacem mentibus nostris atque corporibus intercedente sancta Maria propiciatus indulge, et ueniente sponso filio tuo unigenito accensis lampadibus eius digni praestulemur occursum: per.*

²⁷ I. CALABUIG, *Il culto di Maria in Oriente e in Occidente*, w: *Scientia liturgica. Manuale di Liturgia*, vol. V: *Tempo e spazio liturgico*, red. A. CHUPUNGCO, Roma 1998, 302.

wydarzenie zbawcze, w którym doznaje uwielbienia Bóg Ojciec: Wniebowzięcie Maryi skłania Kościół do oddania chwały Ojcu (Ge 995). Misterium Wniebowzięcia Maryi wynika jednocześnie z tej misji, którą Ona z woli Ojca spełniła w historii zbawienia, a którą było dziewicze zrodzenie Syna Bożego. Dlatego w formularzu mszalnym na dzień Wniebowzięcia mówi się o *plodnym dziewictwie Maryi* (Ge 993), powraca Jej tytuł „zawsze Dziewica”, stanowiący jakby Jej imię własne (Ge 994), wspomina się misterium przyjęcia przez Słowo ludzkiego ciała w łonie Maryi (Ge 994).

Z drugiej strony, podobnie jak miało to miejsce w przypadku Zwiastowania, Wniebowzięcie Maryi ma znaczenie dla Kościoła pielgrzymującego. Poprzez tę tajemnicę Bóg Ojciec udziela swego pokoju i umacnia gotowość swego Ludu na przyjście Jezusa Chrystusa oraz pragnienie spotkania z Nim (Ge 996). Ponadto powraca też temat wstawiennictwa Maryi: Ta, która zrodziła Dawcę życia, oręduje za nami i możemy odczuć Jej opiekę (Ge 993).

Te uwagi mają istotne znaczenie dla właściwego zrozumienia jakiegokolwiek teologii przywilejów Maryi. Wszelki dar udzielony Maryi jest zakorzeniony w Jej szczególnej roli w historii zbawienia. Dzięki tym darom doznaje chwały sam Ojciec, służą one także pomocą Kościołowi pielgrzymującemu do pełni zbawienia.

3. Wzmianki o Maryi w Obrzędach Mszy świętej: *Communicantes* i *Libera nos*

Wzmianka o Matce Bożej znajduje się w samym sercu obrzędów Mszy świętej, w Kanonie rzymskim, którego pełny tekst spotykamy po raz pierwszy w dwu najstarszych sakramentarzach rzymskich: w *Gelasianum*²⁸ oraz w *Hadrianum* (VIII w.), będącym przedstawicielem rodziny tzw. sakramentarzy gregoriańskich²⁹. Imię Maryi pojawia się w modlitwie *Communicantes*:

Będąc zjednoczonymi w komunii i ze czcią wspominając najpierw pełną chwały Maryję, zawsze Dziewicę, Matkę Boga i naszego Pana Jezusa Chrystusa, oraz świętych Apostołów i Męczenników Twoich [następuje lista imion 12 Apostołów oraz 12 męczenników] i wszystkich Twoich świętych; przez ich zasługi i modli-

²⁸ Ge 1244-1255: *Liber sacramentorum...*, 184-186. *Communicantes*: n. 1246. TAMZE, 184.

²⁹ Ha 5-16, w: *Le sacramentaire grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*, t. 1 (Spicilegium Friburgense 16), red. J. DESHUSSES, Fribourg 19923, 87-91. *Communicantes*: n. 7. TAMZE, 88.

tury otaczaj nas we wszystkim swoją przemożną opieką. Przez Chrystusa Pana naszego³⁰.

Modlitwa *Communicantes* przedstawia problem natury gramatycznej: zdanie rozpoczyna się od dwóch imiesłowów i nie posiada podmiotu. Prawdopodobnie *Communicantes* należy uważać za ciąg dalszy modlitwy poprzedniej (*Memento, Domine*), w której mowa jest o osobach żyjących, w szczególności sposób wspomnianych podczas liturgii oraz o wszystkich zgromadzonych na celebracji, składających Ofiarę uwielbienia. W tym kontekście należy *Communicantes* rozumieć w ten sposób, że wspólnota zgromadzona na Eucharystii składa Bogu Ojcu Ofiarę chwały wspominając ze czcią świętych w niebie oraz trwając we wspólnocie z nimi. Imiona świętych są ułożone według precyzyjnego klucza. Mamy dwie serie po 12 imion Apostołów i Męczenników (imiona tych drugich są uporządkowane hierarchicznie: biskupi-diakoni-świeccy), poprzedzone imieniem Maryi. Wspólnota eucharystyczna wspomina ich, wyznaje wiarę we wspólnotę z nimi oraz wierzy w ich wstawiennictwo u Boga.

Imię Maryi pojawia się po raz drugi w modlitwie *Libera nos*, stanowiącej embolizm Modlitwy Pańskiej:

Wybaw nas, prosimy Cię, Panie, od wszelkiego zła przeszłego, obecnego i przyszłego, i za wstawiennictwem błogosławionej i chwalebnej zawsze Dziewicy, Bożej Rodzicielki Maryi oraz błogosławionych Apostołów Twoich, Piotra i Pawła, udziel łaskawie pokoju za dni naszych, abyśmy wsparci Twoim miłosierdziem byli zawsze wolni od grzechu i bezpieczni od wszelkiego zamiętu. Przez Pana naszego Jezusa Chrystusa³¹.

Modlitwa *Libera nos* jest przedłużeniem ostatniej prośby Ojciec nasz „ale nas zbaw ode złego”. To właśnie prośba o odpuszczenie grzechów i zachowanie od zła stała się motywem wprowadzenia Modlitwy Pańskiej do Mszy świętej³². Jest to forma przygo-

³⁰ Ha 7: *Communicantes et memoriam uenerantes. In primis gloriosae semper uirginis mariae genetricis dei et domini nostri iesu christi, sed et beatorum apostolorum tuorum ac martyrum tuorum [...], et omnium sanctorum tuorum, quorum meritis precibusque concedas, ut in omnibus protectionis tuae muniamur auxilio. Per christum dominum nostrum.* Zob. *Le sacramentaire grégorien...*, 88.

³¹ Tekst według Ha 19: *Libera nos quaesumus domine ab omnibus malis praeteritis, praesentibus et futuris, et intercedente beata et gloriosa semper uirgine dei genetrice maria, et beatis apostolis tuis petro et paulo, da propitius pacem in diebus nostris, ut ope misericordiae adiuti et a peccato simus liberi semper et ab omni perturbatione securi. Per dominum nostrum iesum christum.* TAMZE, 93.

³² R. F. TAFT, *The Lord's Prayer in the Eucharistic Liturgy: When and Why?*, „Ecclesia Orans” 14(1997) 153.

towania do Komunii św. Przed przystąpieniem do Stołu Pańskiego zgromadzeni na liturgii pragną dostąpić pojednania z Bogiem i braćmi. W tym duchowym oczyszczeniu przygotowującym na przyjęcie Ciała i Krwi Chrystusa, wierni są również wsparci wstawiennictwem świętych, na czele których stoi Maryja³³.

Communicantes oraz *Libera nos* pozwalają na następujące sprostżenia na temat relacji Bóg Ojciec - Maryja:

Maryja jest czynnie zaangażowana w dzieło naszego zbawienia poprzez wstawiennictwo za nami u Boga. Obie modlitwy akcentują wstawienniczą funkcję Maryi. Nie jest Ona jednak odizolowana od całej społeczności zbawionych. Obie modlitwy wymieniają różnych świętych. Wstawiennicza funkcja Maryi nie różni się zatem jakościowo od takiej samej funkcji pozostałych świętych, wspomnianych w liturgii. Kościół ma jednak świadomość szczególnego miejsca Maryi we wspólnocie świętych. Obie modlitwy wymieniają Maryję na pierwszym miejscu. Szczególne miejsce Maryi w społeczności zbawionych jest podkreślone zwłaszcza w *Communicantes*, gdzie imię Matki Pana stoi przed całym precyzyjnie ułożonym katalogiem 24 imion świętych. Ze szczególnego miejsca Maryi w komunii świętych wolno wnosić o szczególnie doniosłej roli Jej wstawiennictwa, choć obie modlitwy wprost tego nie mówią.

4. Podsumowanie

W liturgii rzymskiej cześć dla Maryi zrodziła się w kontekście obchodu tajemnicy Wcielenia. Modlitwy liturgiczne przewidziane na uroczystość Narodzenia Pańskiego akcentują dziewicze zrodzenie Syna Bożego, niekiedy podkreślając wprost, że misterium Dziewicy-Matki objawia misterium Boga-Człowieka. Poprzez dziewicze macierzyństwo Maryja uczestniczy w samym sercu historii zbawienia, której Autorem i głównym Wykonawcą jest Bóg Ojciec. Jej rola w dziele zbawienia nie ogranicza się do przeszłości. Obecnie z woli Ojca Maryja wstawia się za Kościół pielgrzymujący i udziela mu pomocy. Jej aktualna misja wypływa oczywiście z roli spełnionej w misterium Wcielenia. Modlitwy liturgiczne niekiedy również poza czasem Narodzenia Pańskiego nawiązują do zrodzenia przez Maryję Syna Bożego. Maryję należy widzieć w kontekście całej wspólnoty świętych, jednakże w tej wspólnocie zajmuje Ona miejsce szczegól-

³³ Modlitwa *Libera nos* w *Gelasianum* po Piotrze i Pawle wymienia jeszcze Andrzeja. Zob. *Ge* 1258, w: *Liber sacramentorum...*, 186.

ne, co wynika z Jej wyjątkowej roli w historii zbawienia. *Mirabilia*, których Ojciec w Niej dokonał umacniają wiarę Ludu Bożego, a cześć, jaką Kościół otacza Maryję, jest jednocześnie oddawaniem chwały Ojcu.

Ks. lic. Maciej Zachara MIC

Via Corsica 1
00198 Roma
Italia

Maria e Dio Padre nei più antichi sacramentari romani

(Riassunto)

Nei più antichi sacramentari romani (*Veronense e Gelasianum* per quanto riguarda l'eucologia e l'*Hadrianum* per quanto riguarda l'ordinario della messa) l'Autore cerca di trovare gli spunti per una teologia liturgica del rapporto tra Dio Padre e Beata Vergine Maria.

Nella liturgia romana la venerazione della Madre di Gesù nasce dalla celebrazione del Natale del Signore. Dio Padre, che è l'Autore e il principale Attore della storia della salvezza ha affidato una missione singolare a Maria, quella di dare alla luce il Figlio di Dio. Perciò la Chiesa celebrando il mistero di Dio fatto uomo, incontra e contempla anche il mistero della Vergine Madre. Il ruolo di Maria però non si limita al passato. Dalla missione di Maria nella storia della salvezza risulta la sua funzione attuale di intercessione e di aiuto nei confronti della Chiesa pellegrina sulla terra, la funzione peraltro voluta da Dio Padre. Maria deve essere vista nel contesto della comunione dei santi, ma va sottolineato il suo posto del tutto singolare in questa comunità. Anche i privilegi di Maria, come ad esempio l'Assunzione (l'eucologia romana antica non si esprime però sull'aspetto corporeo dell'Assunzione), sono una conseguenza del suo ruolo nella storia della salvezza. Le grandi cose che Dio Padre ha fatto in lei sostengono la fede del Popolo di Dio e la venerazione di Maria da parte della Chiesa è la glorificazione di Dio.